

K İ T A P L I K L A R I M I Z ¹

Agâh Sırrı LEVEND

Kitaplıklarımızın eski halini bilmiyenler, bugünkü durumu kolayca anlayamazlar. On yıl var ki, kitaplıklarımız anlayışlı, işinin ehli müdürlerin idaresi altındadır. Memurlar, büyük bir dikkat ve nezaketle istekleri karşılamakta, okuyucular, aradıklarını kolayca bulmaktadırlar. Gerek öğrenciler, gerek araştırmacılar için okuma salonları açılmış, derin bir sessizlik içinde rahatça çalışmak imkânı sağlanmıştır. Nüshaları az bulunur eserlerin “mikrofilm”lerini ve üpkıbasımlarını küçük bir ücretle elde etmek mümkündür. Bu gelişmeyi övgü ile karşılarız.

Edebiyat tarihçisi için asıl önemli olan, millî kültürümüzün bu paha biçilmez hazinelerinde ne gibi değerlerin saklı olduğunu, ilgilendiğimiz eserlerin nerelerde bulunduğunu bilmektir. Bundan altmış yıl önce hazırlanmış olan kataloglar yanlışlarla doludur. Yazma nüshaların çoğunun üzerinde eserin, hele müellifin adı yazılı olmadığı için, eski eserleri iyice tanımayanlar tarafından hazırlanan bu kataloglarda eser adları çok kere eksik, yahut değişiktir; müellif adları da yanlış geçmiştir. Kataloglarda görülen müellif adları bu yüzden arayıcıyı çok kere şaşırır.

Meselâ, bir katalogta Kudsi adına kayıtlı bir *İskendername* görür, merak ederek kitabı getirtirsiniz. İlk beyitlerden anlarsınız ki bu, Ahmedî'nin bildiğiniz *İskender-namesidir*. İlk sayfalandaki beyitler arasında geçen “kudsi” kelimesini görünce, yanlışlığın sebebini hemen anlarsınız. Katalogu hazırlıyan, “İskender-name”ler hakkında bir fikri olmadığı için, bu kelimeyi müellif adı sanmış, kataloga öylece geçirmiştir.

Başka bir kitaplıkta, katalogun edebî eserlere ait bölümünü gözden geçirirken, bir “Leylâ ve Mecnun” adının yanında müellif olarak Nevi'nin yazıldığını görürsünüz. Nevi'nin böyle bir eseri olmadığını bildiğiniz için önce duraklar, sonra merakınızı gidermek

¹ Türk Dili, C. V. Sayı: 51, 1 Aralık 1955

için eseri getirtirsiniz. Nüshanın başında iri harflerle "li Nevi Efendi" yazıldığını görünce merakınız büsbütün artar. Fakat nüshayı açıp ta ilk beytine bakınca anlırsınız ki, bu Fuzulî'nin *Leylâ vü Mecnun'*udur. Bir hayal kırıklığına uğrar, sizi şaşırtan bu gülünç yanlışlığa üzülürsünüz. Eserin başına bu kaydı kim koymuş, niçin koymuş, bunu kestirmek asla mümkün değildir.

Bazı kere bir kitabı ararken hiç ummadığımız bir kitapla karşılaştığımız olur. Gazalî Deli Birader'in *Dafiu'l-gumum* adlı eserini böyle bir tesadüfle bulmuştum.

Tezkireler, bazı kataloglarda edebiyat, bazı kataloglarda tarih kitapları arasına alınmıştır. Eğer tezkireleri ararken yalnız edebiyat, yahut yalnız tarih bölümüne bakarsanız aradığınızı bulamazsınız.

Hele mecmualar başlı başına birer hazinedir. Bazı kere büyük bir mecmuanın yapıları arasında çok önemli belgelerin gizli bulunduğu görülmüştür.

Bugün, İstanbul kitaplıklarındaki yazmalar, esere, müellife ve konuya göre ayrı ayrı fişlenmiş, "tesbit" fişleri de yapılmıştır. Aya-sofya, Nuruosmaniye, Köprülü, Ragıp Paşa kitaplıklarının defterleri de tamamlanmıştır. Bu defterler esas tutularak tertiplenecek katalogların, eserlerin başı ile sonunu gösterecek, eserlerle müellifleri hakkında etraflıca bilgi verecek şekilde hazırlanıp bir an önce bastırılmasını dilemekteyiz. Bu işin kolay olmadığını biliyoruz. Eserlerle müellifleri hakkında etraflıca bilgi vermesi gereken bu gibi katalogları hazırlıyabilmek için, eski eserleri iyice tanımak, bir eserin türlü nüshalarını bilmek, edebiyat ve fikir tarihimiz hakkında geniş bilgi sahibi olmak gerekir.

Bu da yetmez. Ciltlerin, kâğıtların, yazıların, mürekkeplerin, tezhiplerin ve minyatürlerin çeşitlerini ve özelliklerini bilmek de gerekir. XV. yüzyılda Edirne'de yahut İstanbul'da yapılan bir ciltle Herat'ta yapılan bir cilt arasında büyük fark vardır. Harckeli nesih, nesih, ta'lik, İran ta'lik, nes-talik, siyakat, sülüs, celi, reyhanî, divanî kırmızı, rık'a gibi yazı çeşitlerinin bizde kullanıldığı tarihleri bilmek, çok kere telif ve istinsah tarihleri bulunmayan nüshaların yazıldığı çağı tespit etmekte işimize yarar. Eski eserlerin bahis başlıklarında kullanılan aşu boyasını andırır "sürh" vardır ki, II. Bayezid devrinden sonra yazılan eserlerde bu kırmızı rengin değiştiği görülür. İşte bu küçük fark bile, nüshanın yazıldığı çağı tespit

yarıyan önemli bir noktadır. Hele tezhiplerle minyatürlerin özelliğini anlamak, daha geniş bilgiye ihtiyaç gösterir.

Bunun içindir ki, bir an önce edebiyat âlemine sunulmasını özlediğimiz katalogların hazırlanmasını ve hazırlananların basılmasını dilerken, bunların yetkili birkaç kişiye daha gösterilerek düşüncelerinin sorulması ve eksiklerin buna göre tamamlanması uygun olur sanırım.

İl merkezlerindeki kitaplıklarda çok değerli eserlerin bulunduğunu da biliyoruz. Bu bilgimiz, ancak gidip görme fırsatını bulabildiğimiz birkaç şehirdeki araştırmalara dayanıyor. Hangi kitaplıkta ne gibi eserlerin bulunduğunu anlamak için şehirleri birer birer dolaşmak kolay bir iş değildir. Elimizde doğru kataloglar olursa, bunların kılavuzluğu ile nerede ne olduğunu bilir, ya bir geziye katlanarak görmek istediğimiz eserleri yerinde inceler, yahut mikrofilmini getirtmek yolunu ararız. İl merkezlerindeki kitaplıklar için de merkezden birkaç uzman ayrılması zaruridir. Bu uzmanlar, büyük şehirleri sırasıyla dolaşarak, kitaplıklarda bulunan yazmaların önce fişlerini, sonra da kataloğunu hazırlarlar.

Müzeler müdürlüğüne bağlı olan kitaplıklar da vardır. Topkapı sarayı, Arkeoloji müzesi, Türk-İslâm eserleri müzesi kitaplıkları gibi. Müzeler de Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olduğu için, bunlar da Kitaplıklar Müdürlüğü uzmanları tarafından "tasnif" edilir.

Bu fiş ve katalog işlerinden başka, edebiyat tarihimizin hazırlanması bakımından en önemli ihtiyaçlarımızdan biri de, kaynak hizmetini görecekt önemli eserleri topluca içinde bulunduran bir uzmanlık kitaplığıdır. Burada tezkireler, *Şakayku'n-numaniye*, *Hadikatü'l-vüzera*, *Devhatü'l-meşayih*, *Sefinetü'r-rüesa* gibi türlü hal tercümeleriyle "zeyil" leri, bibliyografya ile ilgili eserler, yerli ve yabancı kitaplıklara ait kataloglar, edebiyat tarihleri, monografiler, dergi koleksiyonları topluca bulunmalıdır. Ta ki, her hangi bir çağı, yahut her hangi bir edebî hareketi incelemek isteyen bir edebiyat tarihçisi, muhtaç olduğu belgeleri hazırca bulabilmiş olsun.

Bir an önce gerçekleşmesini dilediğimiz önemli işlerden biri de, nüshaları az olan yazmaların "ıpkıbasım"larının hazırlanması, bunların İstanbul'daki kitaplıkların birinde topluca bulundurulmasıdır. Bu da çalışmalarımızı kolaylaştıracaktır.

İşte bu hazırlıklar tamamlandıktan sonradır ki, önce kültür hazinelerimizde ne gibi değerlerin saklı olduğunu bilir, sonra da elimiz altındaki kaynaklardan kolayca faydalanarak çalışmalarımıza güvenle devam edebiliriz.